

https://nepszava.hu/3092277_jelentes-az-eliziumi-mezokrol-kerekgyarto-istvan-az-udvari-bolond-hianyarol

Jelentés az elíziumi mezőkről - Kerékgyártó István az udvari bolond hiányáról

[Rácz I. Péter](#)

Publikálás dátuma

2020.09.19. 18:23

Fotó: Huszár Dávid / Népszava

„Vannak olyan politikai-történelmi helyzetek, amikor az állatot próbálják kihozni belőled... Nem a keresztényi szeretet hatalom általi közvetítése a meghatározó” – mondja Kerékgyártó István, akit az augusztus végén megjelent, Szeretett Gazdám. Egy vezér ifjúkora című új regénye kapcsán a diktátorok hosszú életének titkáról éppúgy

kérdeztünk, mint az ellenzéki vezetők megzsarolásáról és egyéb disznóságokról.

Azt hiszem, a regényét, mely Luko Voditi (horvátul: „vezér”), egy ország politikai vezetőjének életét írja le a gyerekkorától a hatalomra kerüléséig, az olvasók egy része óhatatlanul is kulcsregényként fogja olvasni, és Orbán Viktor és rendszere kiépüléseként kódolja. De maga a szöveg direkt törekszik-e erre?

Annak, hogy erről írtam, nyilván köze van a mai magyar viszonyokhoz, de semmiképp nem akartam konkrétan Magyarországról, a magyar vezetőkről, a magyar politikáról írni. Nekem harminchat évesen a rendszerváltás volt a legnagyobb élményem. Amikor beléptünk a NATO-ba, majd az Európai Unióba, azt hittem, már minden sínen van, innentől nem kell figyelnem a politikát, elindultunk abba az irányba, amerre a boldogabb Európa már egy ideje ment. Ám amikor megtörténtek a visszalépések a jogállamiság lebontása terén, amikor az emberek félni kezdtek attól, hogy szint valljanak a politikai és pártválasztásukkal kapcsolatban, rádöbbsentem, hogy ez nem az az út, amit elképzeltem. Életem egy jelentős részét olyan világban éltem le, amikor korlátozták az utazásainkat, minden határátlépésnél összeugrott az ember gyomra, állandóan azt kellett figyelni, ki a besúgó, nem volt szabad a sajtó. Kiderült, hogy újra ehhez hasonló szorongások indulnak el a generációmban, hogy ez a fajta félelem visszatér. Nemcsak nálunk, világjelenségről van szó. Látjuk az USA-ban, Brazíliában, a volt szovjet tagköztársaságok némelyikében, Kelet-Európában Bulgáriától Lengyelorszáig: egy tekintélyelvű, populista vezetés erősödött meg, melyekben a mögöttük álló egyes embereknek is nagyon jelentős szerepük van. A regényem nem Magyarországon, hanem egy képzeletbeli, tengerparttal, magas hegyekkel bíró szocialista országban játszódik, és nem Orbán Viktor és a magyar politika a főszereplője. Azt a világjelenséget vizsgálja, hogy ezek a vezérelvű, populista vezetők honnan jönnek. Az vitathatatlan, hogy a kelet-európai régióban nagyon hasonlóan zajlottak le a rendszerváltások, így aztán akármelyik volt szocialista országban olvasnák a könyvem, mindenhol saját magukat, a saját vezetőiket láthatnák benne.

A regény egy sajátos „diktátorok kézikönyve”, ami a hatalomra kerülés egy lehetséges anatómiáját vázolja. Mik a „vezérmotívumok”: azaz melyek a legfontosabb személyiségjegyei egy tekintélyelvű vezetőnek? Illetve van-e különbség abban, hogy hol – Keleten, Nyugaton – kerülnek hatalomra? A személyiségjegyek tekintetében nincs különbség, a hatalomra kerülést tekintve viszont igen, de mindenképpen egy nagyobb kataklizma környékén bukkannak föl ezek a diktátorok: egy kemény gazdasági válság, a gyarmati függőségtől, az amerikai vagy a szovjet-orosz befolyástól való megszabadulás után. A könyv megírásának éve alatt nagyon sok diktátor, populista népvezér életét tanulmányoztam, és megdöbbenően sok közös pontot találtam ifjúkorukban, szocializációjukban. Ezek egyike, hogy nagyon hasonló a családi hátterük – e tekintetben a régi, „klasszikus” diktátorokat is megemlíthetjük: Napóleont, Hitlert, Sztálint, Francót, Mussolinit –, általában rideg családban nőnek föl, a bántalmazó, autokrata apa mindenhol megvan, az anya pedig majdnem mindig partner ebben, legalábbis nem segít, hanem elnézi ezt. A boldogtalan gyerekkor miatt magába zárkozó, bizalmatlan gyerekek lesznek, akikben viszont hihetetlenül erős bizonyítási vágy munkál. Hozzá kell tenni, ezek a későbbi vezetők általában fiatalon, sok esetben demokratikus úton kerülnek hatalomra, s mielőtt lassan-lassan visszaélnék ezzel a hatalommal, sokan közülük pozitív szerepet játszanak a politikai intézkedéseik által. De visszatérve a közös pontokhoz: jellemző rájuk, hogy tanulmányozzák az elődeiket és a kortárs diktátorokat. Amikor Hitler elfoglalja Párizst, egyik első útja Napoleon sírjához vezet, hogy lerója tiszteletét. Sztálinnal olvassák egymás műveit, elismerően írnak a másik képességeiről, tanulnak és módszereket vesznek át egymástól. Jellemzően elitellenesek, ami a kisebbségi érzésükből fakad, s ez persze összekapcsolódik a populizmussal. Az elittel való leszámolásuk a konkurenciával való leszámolást jelenti, ami szélsőséges esetekben tömeges meggyilkolásukhoz vezet. Nagy hangsúlyt fektetnek a propagandára, mely segít nekik minél szélesebb körben elterjeszteni a félelem kultúráját: a polgároknak félniük kell az őszinte beszédétől, a saját véleményük hangoztatásától. Ami egészen megdöbbenő, hogy a populizmusuk dacára a szívük mélyén majdnem mindegyiküknek lényegtelen a saját népe sorsa. Ez az elhivatottságtudatukból fakad: a népnek az a dolga, hogy őket szolgálja,

ezért bármikor, bármennyien beáldozhatóak. Előszertettel gyártanak mítoszokat a saját hősi szerepükről, miközben nemegyszer kiderül, mennyire gyávák: amikor Hitler megtámadta a Szovjetuniót, Sztálin hónapokra, mindenki számára elérhetetlenül elbújt a dácájába. Hihetetlenül jók az ellenség- és bűnbakgyártásban, a belső bajokért mindig egy belső vagy külső ellenség, netán egy népcsoport a hibás, a híveik dühét felénk lehet irányítani, s ezzel össze is lehet rántani őket. Irányításmániások, mindent centralizálnak, az összes fontos döntést egyetlen kézbe próbálják összpontosítani. Egy idő után csak bólogatójánosokkal veszik körbe magukat, a kritikusabb hangúakat eltávolítják. Így aztán olyan világba kerülnek, amiben tévedhetetlennek hihetik magukat: s minden kérdésben, a nyelvtudománytól a hadászaton át a mezőgazdaságig fantasztikus ötleteik vannak. Ebből persze rengeteg probléma adódik, mert egy ember képtelen speciális szaktudások nélkül mindenben helyesen dönteni. Előbb-utóbb paranoiásokká válnak. Állandóan ellenséget szimatolnak, félnek, előkóstolókat alkalmaznak, golyóálló mellényt öltenek, egyre kevésbé jelennek meg nyilvános tereken az emberek között. Ez a gyáva rettegés például Sztálinon oly mértékig eluralkodott, hogy a szobájának ajtaján belül bonyolult zárszerkezet volt, így amikor betegen fetrengett, hosszú ideig senki nem tudott segíteni rajta. A korosodásukkal pedig a halált is le akarják győzni. Egyfelől a legvégsőkig meg akarják őrizni a hatalmukat, ehhez, ha kell, jogszabályokat is módosítanak (lásd Putyin), vagy egyfajta utódlásos rendszert akarnak bevezetni, s ugye a dinasztikus elképzelések idegenek a demokráciától. Másfelől megpróbálják a végtelenségig kitolni az életüket: a hosszú élet titkát kutató intézeteket hoznak létre, rengeteg pénzt fektetve ebbe (például Sztálin, Kadhafi).

Fotó: Népszava / Huszár Dávid

A regény végén Luko úgy simul és suttog a birtokába került, hatalmat megtestesítő Szent Erekléhez, mint Gollam A Gyűrűk Urában a „drágaszágához”. A túlhatalom szükségszerűen együtt jár a psziché elváltozásaival?

Ha valaki ennyire hosszú távon hiszi magát tévedhetetlennek, aki csupa jó döntést hoz, és soha nem hibázik, hiszen azokért mindig más a felelős, biztos vagyok benne, hogy megváltozik a pszichéje. Ha mindenféle kritikai hangra süket, ha már viccelni sem lehet rajta, legalább egy udvari bolondnak, akkor a személyisége óhatatlanul eltorzul. Illetve, hiszen nyilván már a kezdetben is benne volt az ez irányú hajlam, a józan önkritika és kritikai szellem mellőzésével, felerősödik benne az omnipotencia, a saját mindenhatóságának téves tudata.

Irreális lesz a világérzékelése, nem kétséges. Ám a regénye meg szürreális, mivel elbeszélőnek egy, a malacmennyországba távozott sertést tett meg. Mi ez a disznóság?

Amellett, hogy a magyar viszonyoktól el akartam távolítani a regényt, szükségem volt egy olyan elbeszélőre, aki hitelesen és őszintén tud beszámolni a vezér ifjúkoráról. Mindentudó narrátort nem akartam alkalmazni, ha pedig egyes szám első személyben írta(m) volna meg Voditi a történetét, az a paranoia elhatalmasodásával se hiteles, se őszinte nem lehetett volna, hiszen, miért írná le mindezt. Kellett egy kívülálló, ám szeretett valaki, aki imádja őt, és minden ballépést pozitívumként fogad el – ez az elíziumi disznó ilyen, ő az, akit igazán szeretett, akit gyerekkorában nevelgetett, ám apai irányítással, hősöm kényszerű részvételével, egy szokásos disznóölés áldozata lett. Az ő szürreális szerepeltetése így aztán megoldotta, hogy a legőszintébben beszélhessek a leendő vezér belső vívódásairól is.

A regény eseménytörténete is mintha azt bizonyítaná, hogy az amorális mindig győzedelmeskedik a morálon. Azaz a morál mintha csak afféle ideológiai ópiuma lenne a népnek – „légy jó!”, „cselekedj helyesen!” –, de mindig az jut előrébb és feljebb, aki magasról tesz erre, áthágja az erkölcsi és a jogi törvényeket, nincsenek skrupulusai semmilyen téren a hatalomhoz vezető úton. A morál valóban csak a hatalmasok népkontrolláló találmánya lenne?

Azt gondolom, eleve két ellentétes erő működik bennünk. Az egyik olyannyira atavisztikus, hogy még az állatvilágból hoztuk magunkkal: a fennmaradásunk érdekében le kell győznünk, fizikai erővel meg kell semmisítenünk az ellenségnek tekintett embertársainkat. A másik a társadalmak évszázadai alatt alakult ki és finomodott: a szolidaritás, a rászoruló segítségének érzése. Vannak társadalmak és politikai struktúrák, amelyek az utóbbira erősítenek rá, s próbálják elnyomni az atavisztikus késztetéseket, és vannak olyan politikai-történelmi helyzetek, amikor az állatot próbálják kihozni belőled. Amikor a menekültek a Keleti pályaudvarra érkeztek, sokan ösztönösen segíteni akartak nekik, a magyar népesség több mint fele szolidáris volt velük. Ma már épphogy tíz százalék feletti ezek száma. De elég emlékeztetni az állandó harcot emlegető politikai retorikára vagy a mostani fegyveres plakátokra... Nem a keresztényi szeretet hatalom általi közvetítése a meghatározó.

Nincs divatja a szolidaritásnak, értem, de mitől viselkednek ennyire nyájszerűen az emberek, a történelmi előzményeink miatt, vagy mindenki megvásárolható, megszarolható?

Nyilván nem mindenki, de az olyan társadalom, ahol a polgárisultság inkább csak csökevényesen alakult ki, ahol nem harcoltak meg a függetlenségükért – mert a rendszerváltást nem magunknak, hanem a nagyhatalmak megegyezésének köszönhetjük –, ott sokkal erősebb a nyájszellem, a paternalizmus iránti vágy, hogy felülről mondják meg, mit tegyél. Természetesen mindig ott van egy szűk, szabadon gondolkodó polgári réteg, amit az államhatalom szándékoltan és tudatosan épít le, hiszen jól látják, egyedül ők lennének képesek az ellenállásra. Egy elbutított nagy tömeggel könnyebb a struktúrát fenntartani. Ám a polgári kurázi egyelőre csak ritkán tör a felszínre, a többség csak az otthonaiban suttog – ugyanakkor szerencsére, mégis nálunk a legmagasabb azok aránya, akik az unióban képzelik el a jövőnket.

Vessünk is egy pillantást akkor erre a jövőre! A Szeretett Gazdám története szerint, az ellenzéki pártokat kivétel nélkül a kormányhatalom emberei vezetik, egykori besúgók, beépült ügynökök vagy megszarolt képviselők. Ha új párt, mozgalom alakul, azt meg eleve ők hozzák létre. Van kiút?

Ahogy a regényben is benne van, a volt szocialista országok mindegyikében, amikor ezek a demokratikus ellenzéki mozgalmak a rendszerváltás előtti egy-két évben-hónapban megerősödtek, nagyon sok titkosszolgálati figura épült be a soraikba. Nyilván az ő szájuk volt a legnagyobb, ők kiabáltak a lehangosabban, hiszen nekik nem volt veszténivalójuk, és ezért küldték oda őket. Amikor aztán a világ nagyhatalmaitól hirtelen megkaptuk a szabadságot, azt vettük észre, hogy ezek a figurák voltak a legbátrabbak, és így ezek közül elég sok bekerült az első parlamentbe. Állítólag Antall József is nagyon meglepődött, mikor megtudta, hány volt titkosszolgálati képviselője van. De ezen túl, hogy nem lehet mindig tudni, hogy ki kinek is dolgozik, ott vannak még az elvek nélkül, tisztán a vagyon megszerzése miatt politizálók. Tehát az ellenzéki pártok képviselői között jó néhányan vannak,

akiket titkosszolgálati múltjukkal zsarolnak vagy egyszerűen lefizetik őket. A felszín alatti zavaros helyzet ellenére én bízom benne, hogy a jövőben jönni fognak a fiatalok, az új, tiszta politikusok, új mozgalmak, új pártok – s tisztulnak a jelenlegi pártok is, ahol a pártvezetésekből persze pontosan tudják, kik azok, akik az ellenfelüknek dolgoznak.

Ha már a fiatalok, a Szeretett Gazdám-regényével egy időben egy gyerekkönyv, egy meseregény is megjelent, Márk, aki hatévesen megmentette a világot címmel. Az óvodás kisfiú kalandos úrutazás során elhárítja a katasztrófát, a világ vezető politikusait pedig alázatra kényszeríti. Fontos, hogy a gyerek hőssé váljon, ha más nem, képzeletben?

A népmesékben a legkisebb királyfi vagy a szegény szabólegény is megküzd a világ igazságtalanságaival, hatalmasságaival, és győz. A gyerekekben is ott a vágy a győzelem iránt, csak az nem mindegy – lásd fenn –, hogy ez egyszerűen, etikusan vagy elvtelen, aljas módon történik. Én úgy látom, föl kell mutatni azt, hogy érdemes a jó ügyért harcolni. Sőt a hős, ahogy Márk is, amikor elnyeri a jutalmát, azt is hasonlóan jó célokra használja fel.

F

otó: Népszava / Huszár Dávid